

1. Soorten Zorgboerderijen

Het type van de land- of tuinbouwer die op kleinschalige wijze zorgactiviteiten opneemt, is dominant in Vlaanderen. Niettemin is er een breed scala aan soorten zorgboerderijen en ligt het in de verwachting dat de diversiteit in de toekomst nog zal toenemen. Om de brede verscheidenheid in beeld te brengen, delen we de zorgboerderijen in vanuit verschillende perspectieven.

Voor een goed begrip daarvan verwijzen we naar de tabel in bijlage 1. Deze probeert de variatie aan zorgboerderijen in Vlaanderen en Nederland te vatten in een typologie. We zijn ons ervan bewust dat deze typologie tekort doet aan de variatie aan zorgboerderijen die er in werkelijkheid bestaat. De meeste zorgboerderijen zullen zich gelijktijdig in meerdere types herkennen. Aan wie als buitenstaander inzicht wil verwerven in het brede aanbod zal deze tabel niettemin een houvast bieden.

1.1. Volgens de initiatiefnemer

- Een particulier
bv een gepensioneerde landbouwer, de eigenaar van een grote tuin, een hobbylandbouwer
- Een ondernemer
bv een land- of tuinbouwer, een ondernemer die een aan landbouw aanverwante activiteit uitoefent (dierenpension, paardenmanege, tuinaanlegger, ...), een zorgonderneming
- Een vereniging
bv een groep mensen die elkaar vinden en een feitelijke vereniging opstarten, een kleine vzw uitgebouwd rond een bestaand of opstartend particulier initiatief
- Een sociale onderneming
bv een sociale werkplaats (in de tuinbouw of als groenvoorziening) die arbeidszorg aanbiedt
- Een social-profitorganisatie
bv voorziening voor personen met een handicap die een eigen zorgboerderij uitbaat, een samenwerkingsverband van voorzieningen uit de bijzondere jeugdzorg die samen een zorgboerderij opbouwen
- Een overheid
bv een gemeentebestuur koopt een oude hoeve en richt die in als zorghoeve

1.2. Volgens de omvang van de zorgactiviteit

De omvang van de zorgactiviteit is afleesbaar uit

- het aantal zorggasten dat de zorgboerderij ontvangt en
- het aantal dagdelen per week dat de zorgboerderij actief is.

- Op de meeste zorgboerderijen in Vlaanderen is de omvang van de zorgactiviteit heel beperkt. Ze zijn slechts enkele dagen per week actief en beperken hun activiteit meestal tot één zorggast per dag.
- Een minderheid van de zorgboerderijen is iets intensiever bezig met de activering van zorggasten. Ze stellen zich 5 tot 6 dagen per week open en ontvangen 1 tot 3 zorggasten tegelijk of stellen zich open voor groepen van volwassenen die op bezoek komen met begeleiding vanuit hun zorgvoorziening.
- Hier en daar is er een zorgboerderij wiens zorgaanbod nog uitgebreider is. Zij ontvangen meerdere dagen per week meer dan 3 gasten.
- Voor de grootste zorgboerderijen moet je bij social-profitorganisaties zijn. Dat zijn instellingsboerderijen of dagcentra met landbouwactiviteiten. In Vlaanderen tellen we er zo 16. Soms worden ze beheerd vanuit één zorgvoorziening. Er zijn ook een aantal zorgboerderijen die gegroeid zijn vanuit een samenwerkingsverband tussen meerdere welzijnsvoorzieningen. Sommige van deze zorgboerderijen ontvangen tot 50 zorggasten per dag. Ook sociale ondernemingen die arbeidszorg in tuinbouw- of groenactiviteiten organiseren horen bij deze groep van grotere zorgboerderijen.

Naargelang de zorgactiviteit omvangrijker wordt, zal de zorgboerderij zorgen voor bijkomende infrastructuur zoals een ontvangstruimte en extra sanitaire voorzieningen. Er zal zich tegelijk een proces van toenemende professionalisering voordoen met eventueel aanvullend en gespecialiseerd personeel (hetzij in professioneel, hetzij in vrijwillig dienstverband).

De Nederlandse onderzoeker Jan Hassink verdeelt de zorgboerderijen in Nederland over vijf groepen

1. **Helpende Hand:** De deelnemers helpen de boer/boerin bij de productie binnen de context van een efficiënt productiebedrijf. Er zijn 1 tot 3 deelnemers. Het gezinslid dat fulltime in het productiedeel van het bedrijf werkt, verzorgt ook de begeleiding van de deelnemers. Dit type zorgboerderij is laagdrempelig. Er wordt geen kantine gebouwd en er zijn geen extra sanitaire voorzieningen nodig.
2. **Zorg Neventak:** Landbouwbedrijf waarbij naast een efficiënte productietak, een zorgtak wordt gestart. In tegenstelling tot het type de *Helpende Hand* worden de 1 tot 3 deelnemers veel minder ingeschakeld binnen het commerciële productiedeel van het bedrijf. Eén van de gezinsleden is primair verantwoordelijk voor de commerciële landbouwproductie en een ander gezinslid (vaak de boerin) start nieuwe activiteiten die voor het grootste deel niet-commercieel zijn en waarbinnen de deelnemers worden ingeschakeld. De commerciële landbouwtak en de zorgtak staan vrij los van elkaar. De zorgtak is kleinschalig en vereist geen hoge investeringen.
3. **Zorg Nevenbedrijf:** Het gaat om een landbouwbedrijf waarbij naast de productietak, een zorgtak voor 4 tot 6 deelnemers wordt gestart. De opzet is vergelijkbaar met de *Zorg Neventak*. Door het grotere aantal deelnemers moet er wel een kantine gebouwd worden en worden sanitaire voorzieningen verruimd. Dit vereist aanzienlijke investeringen.
4. **Geïntegreerd Landbouw Zorg Bedrijf:** Productiebedrijf met 7 tot 15 deelnemers, waarbij er aanpassingen plaatsvinden om deelnemers vollediger aan het productiedeel van het bedrijf te laten deelnemen. Landbouw en zorg worden hier in veel grotere mate geïntegreerd dan bij de *Zorg Neventak* en het *Zorg Nevenbedrijf*. Aanpassingen binnen het commerciële productiedeel van het bedrijf kunnen conflicteren met het in stand houden van een gewenst productieniveau. De drempel om met dit type te starten is veel groter dan bij de vorige typen omdat er aanzienlijke investeringen nodig zijn om het bedrijf aan te passen voor de zorg. De investeringen voor een kantine en sanitaire voorzieningen zijn hoger dan bij het *Zorg Nevenbedrijf*. De begeleiding wordt verzorgd door de boer/boerin en door externe begeleiders. De externe begeleiders kunnen in dienst zijn van een instelling of van het bedrijf in de vorm van een stichting. In het eerste geval wordt aan de boer/boerin een lagere vergoeding betaald voor de begeleiding van de deelnemers.
5. **Zorg Focus Bedrijf:** De zorg staat op dit type bedrijf centraal en de landbouwproductie is ondergeschikt. De zorgtak en het landbouwbedrijf worden gelijktijdig opgezet. Het is meestal een kleinschalig landbouwbedrijf met 7 tot 15 deelnemers. Het bedrijf richt zich vaak op de biologische vollegrondsteelt van groenten in combinatie met kleinvee dat voor de verzorging gehouden wordt. Er wordt relatief veel geïnvesteerd in een kantine, sanitaire voorzieningen en in nieuwe activiteiten die de variatie in werkzaamheden vergroten. De landbouw is volledig aangepast aan de deelnemers.

1.3. Volgens de integratie van de zorgboerderijactiviteiten in het bedrijfsgebeuren

De mate van integratie van de zorg in het productiegebeuren hangt samen met de omvang van de zorgactiviteit en van het aandeel van die zorgactiviteit binnen het geheel van activiteiten op het bedrijf.

- Indien de zorgboerderij ingebed ligt in een onderneming, zal de ondernemingsactiviteit de hoofdbekommernis zijn van de bedrijfsleiders. De zorgactiviteiten moeten daarmee verzoenbaar

blijven. Meestal verrichten de zorggasten taken die aansluiten bij de gewone bedrijfsvoering. De bedrijfsleider zoekt opdrachten die aangepast zijn aan de mogelijkheden van de individuele zorggast. Dit geeft aan de zorgboerderij een sterk inclusief karakter.

- Wanneer de landbouwer zijn zorgactiviteiten wil intensiveren, zal hij de aard van zijn productie meer afstemmen op de mogelijkheden en interesses van de zorggasten. Het bedrijf zal zich dan organiseren op een productietak die meer handenarbeid vergt. Dat verklaart waarom Groene Zorg in sociale ondernemingen bijna altijd gericht is op tuinbouw of groenvoorziening.

- Een alternatieve ontwikkeling bij bedrijven die het zorgaanbod willen verruimen bestaat uit de uitbouw van een activiteitenaanbod dat zich afspeelt buiten de gewone land- en tuinbouwproductie. Het bedrijf richt een afzonderlijke moestuin in of maakt een park met kleinere en meer aalbare dieren. Meestal zal de bedrijfsleider een afzonderlijke binnenruimte inrichten voor nevenactiviteiten bij slecht weer.
- Een volgende stap is de zorgboerderij als zorgonderneming. De prioriteit komt dan volledig te liggen bij de zorg. De organisatie van de landbouwbedrijvigheid wordt eerder vanuit de zorgnoden van de doelgroep opgebouwd.

In Nederland richten de meeste zorgboerderijen een niet-productiegericht gedeelte in dat afgestemd is op de noden van de doelgroep die naar de zorgboerderij komt. Ze richten een specifieke ruimte in met kleine dieren of een groentetuin. Hier en daar steken dergelijke initiatieven ook in Vlaanderen de kop op. De inrichting wordt afgestemd op de specifieke doelgroep waarop de zorgboerderij zich richt.

1.4. Volgens de relatie met de landbouwsector

- De zorgboerderijactiviteit wordt georganiseerd op een professioneel land- of tuinbouwbedrijf. Voor de definitie daarvan kunnen we verwijzen naar het Besluit van de Vlaamse Regering tot toekenning van een subsidie voor zorgboerderijactiviteiten (zie hfst. 6.1.).
- De zorgboerderijactiviteit wordt georganiseerd op een kleinschalig land- of tuinbouwbedrijf. Hieronder rekenen we de zorgboerderijen met landbouwproductieactiviteiten van beperkte omvang (minder dan 30.000 euro/j bruto bedrijfsresultaat). bv. Een paardenhouder produceert met zijn fokkerijactiviteit gemiddeld 2 veulens per jaar. De paardenfokkerij als dusdanig is een vorm van landbouwproductie. De omvang van de productie ligt echter te laag opdat sprake kan zijn van een professionele fokkerij.
- Op de zorgboerderij is er geen land- of tuinbouwproductie. De zorggasten komen wel in contact met planten, gewassen of dieren maar niet in een omgeving die gericht is op landbouwproductie. bv. Een paardenpension biedt stalling aan de paarden van private eigenaars. De paarden worden er door de uitbater gehuisvest, verzorgd en gevoederd. Er is echter geen fokkerij en dus geen sprake van productie. Daarom behoort deze bedrijfsactiviteit niet tot de landbouwsector. Toch hebben de zorggasten door het voeren en verzorgen van de paarden, contact met dieren.

1.5. Volgens de relatie met de welzijns- en zorgsector

Bij de begeleiding van de zorggasten op de zorgboerderij is er steeds een welzijns- of zorgvoorziening betrokken. Dat kan op verschillende manieren:

- De zorgboerderij sluit een overeenkomst af met de voorziening voor de activering van een individuele cliënt of een groep van cliënten. Deze werkvorm is dominant in Vlaanderen. Een variant hierop is dat een begeleider van de voorziening met de cliënt(en) meegaat naar de zorgboerderij om hen te ondersteunen in de activiteiten.
- De zorgboerderij heeft zelf, alleen of in een samenwerkingsverband met andere zorgboerderijen, een erkenning als voorziening (zoals in Nederland vaak het geval is)
- De zorgboerderij werkt als onderaannemer van een voorziening. Er is dan sprake van een vast samenwerkingsverband tussen de zorgboerderij en de voorziening. Een variatie binnen dit systeem bestaat erin dat de persoon die bij de zorgboerderijactiviteiten de ondersteuning aan de zorggasten verzorgt, wordt aangeworven als personeelslid bij de voorziening.
- De zorgboerderij is het initiatief en een onderdeel van het aanbod van één of meerdere voorzieningen (instellingsboerderij).